

**A kultúrnemzeti Akadémia:
az MTA és a magyar tudományosság a világban.
Összefoglaló a DAB 2007. évi közgyűlése számára**

A Magyar Tudományos Akadémia hagyományosan fontosnak tartja a magyar–magyar kutatások integrációját. Az MTA a 80-as évek második fele óta egyre intenzívebben építi kultúrnemzeti szervezetét, gondolkodik nemcsak magyarországi, de összmagyar tudományosságban.

Az elmúlt 15 évben létrejöttek a magyar tudományosság és felsőoktatás intézményei a Kárpát-medencében, létrejött az Akadémia köztestülete, mely behálózta az egész világot. Az extenzív építkezés korszaka lezárult, az Európai Unió, a XXI. század új követelményeket támaszt, és új lehetőségeket tár elénk.

Az MTA, mint a magyar nemzet egészének az akadémiaja sokat áldozott az elmúlt bő másfél évtizedben a határon túli magyarság tudományos tevékenységének, valamint a magyarországi és a határokon kívül élő magyar tudósok, tudományos közösségek, szervezetek együttműködésének támogatására, segítésére. Ebben a folyamatban kezdettől fogva jelentős szerepet töltek be az MTA területi bizottságai, melyek az adott régiók kutatóinak, szakembereinek szolgálatában nemcsak az országhatárokon belüli kapcsolatok szorgalmazói, de az eurorégiók „előzményeként”, a határon átnyúló együttműködések elősegítői is, már régóta.

2006. szeptembere óta a Debreceni Akadémiai Bizottság fogadta be a program adminisztrációját: Berényi Dénes akadémikust Görömbei András követte a Magyar

Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság élén. A DAB erdélyi, kárpátaljai kapcsolatai nem újkeletűek, a határon túli program szervesen illeszkedik a DAB profiljába. Köszönet Lipták András elnök úrnak, hogy módot adott az Elnöki Bizottság titkárságának működésére, s köszönet a debreceni kollégáknak, akik segítik programunkat.

Engedjék meg, hogy a DAB 2007. évi közgyűlése alkalmából röviden bemutassuk a határon túli program történetét s vázoljuk a jövő feladatait.

A múlttól:

1990: a külső tagság intézményének több évtizedes szünet utáni újbóli bevezetése;

1991: az MTA Nemzetközi Kapcsolatok Bizottsága (NKB) felkérte Juhász Gyula akadémikust (az MTA Elnökség 1991. május 28-i ülésén hozott 33/1991. sz. határozata alapján) az NKB keretén belül létrehozandó „Határokon kívül élő magyar tudományossággal” kapcsolatos albizottság vezetőjének. Az albizottság titkára Tolnai Márton volt. 1993. tavaszán tragikus hirtelenséggel meghalt Juhász Gyula, decemberében az albizottság elnökének Glatz Ferencet választották.

1993: megkezdődik a határon túli magyar műhelyek találkozóinak sorozata (első alkalommal Budapesten, azóta Debrecenben, két évente kerül sor ezekre a konferenciákra);

1996: Glatz Ferenc, az Akadémia elnöke megalakítja a Magyar Tudományosság

- Külföldön elnöki bizottságot (MTK), mely a határon túli magyar tudományosság ügyének letéteményese az Akadémián; a Külső Tagok Fóruma azóta kísérő eseménye a közgyűléseknek;
- 1997: indul a Domus program, amelynek keretében határon túli magyar kutatók, valamint magyar témával foglalkozó külföldi kutatók jöhetnek hosszabb-rövidebb időtartamú (kezdetben max. 6 hó, ma max. 3 hó) magyarországi kutatómunkára. Máig több mint 2000 kutató kapott Domus ösztöndíjat magyarországi kutatásainak támogatására;
- 2000: a hazai akadémiai köztestület kiterjesztéseként létrejön az MTA külső köztestülete a tudományos fokozattal rendelkező, magukat magyarnak is valló, a világ bármely országában élő kutatók számára; jelenleg a külső köztestület létszáma 1116 fő;
- A Kárpát-medencei köztestületi tagjaink közvetlenül az MTA területi bizottságaihoz is kapcsolódnak, mely testületek az egyre fontosabbá váló regionális együttműködések, fejlesztések letéteményesei az Akadémián, a területi bizottságok számára az MTK minden év elején értékelő és tervegyeztető összejövetelt tart;
- 2001: megindul a Szülőföldi kutatástámogatás program, melynek keretében határon túli magyar kutatók otthoni, azaz szülőföldi kutatásaikhoz kaphatnak támogatást, pályázati alapon, ez a keret létrehozása óta harmadára csökkent;
- 2001 óta az MTK nyaranta (általában két napos) kihelyezett üléseket tart, ahol bemutatja az Akadémia határon túli programjának aktualitásait, s a helyszínen ismerkedik a régió magyar tudományosságának sajátosságaival, valamint a szorosabban vett bizottsági üléshez kapcsolódik egy szimpózium a magyar kisebbségi tudományosságot érintő témáról;
- 2002: először kerül sor az Arany János-érem átadására, mellyel az MTA a külföldi magyar tudományosság támogatásában elért kiemelkedő teljesítményeket honorálja, évente 2-3 érmet ítél oda az MTK elnöki bizottság;
- 2003: Vizi E. Szilveszter, az MTA elnöke megalakítja a *Nyugati Magyar Tudományos Tanács* elnöki bizottságot (NyMTT), amelynek feladata a nyugati, a diaszpórában élő tengeren túli magyar tudományosság feltérképezésének, integrációjának előmozdítása, ebben az eddigi akadémiai program segítése;
- 2004: a közgyűlés keretében először vehetik át a határon túli magyar kutatók legkiválóbbjai az Arany János-díjat, 'életmű', 'kiemelkedő tudományos teljesítmény' és 'fiatal kutató' kategóriában;
- 2005: műhelytámogatási program indul, határon túli magyar tudományos szervezetek kaphatnak támogatást kutatásaik végzéséhez; jelenleg 19 Kárpát-medencei magyar tudományos műhely kap akadémiai támogatást;
- 2006: létrejön az Akadémia Köztestületi Publikációs Adattára, melyben a külső tagok is láttathatják tudományos teljesítményüket, s ez a lehetőség/kötelezettség a közeljövőben kiterjed a teljes külső köztestületre;
- 2006: a májusi akadémikusok gyűlése megadja a külső tagoknak a tagajánlási jogot, és úgy dönt, hogy 2007. január 1-től létrejön a Kolozsvári Akadémiai Bizottság (KAB): az Erdélyi Múzeum-Egyesület adjon otthont az Akadémia első határon túli területi bizottságának.
- A 2006. májusi közgyűlés alkalmával ünnepelte meg az MTK fennállásának

10. évfordulóját, erre az alkalomra jelent meg a bizottság 13. füzeté, mely összegzi az eddigi tevékenységet, bemutatva a program támogatásával született fontosabb tudományos eredményeket. A 13 kiadványon túl számos egyéb kötet jelent meg a bizottság támogatásával, határon innen és túl.

A jövő feladatairól

Az elmúlt mintegy másfél évtizedben létrejöttek illetve újjáéledtek azok a tudományos műhelyek a környező országokban, amelyekre lehet a továbbiakban építeni. Hamarosan megjelennek ezek a magyar tudományos szervezetek az MTA honlapján is. A rendszerváltozás óta számos kezdeményezés valósult meg a határon túli magyar felsőoktatás és kutatás kiépítése és támogatása ügyében.

A Vajdaság kivételével mindegyik nagy régióban van magyar költségvetési forrásokból működtetett felsőoktatási intézmény – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Selye János Egyetem – és eltérő mértékben, de valamelyest növekedtek a magyar nyelvű felsőoktatási lehetőségek az állami felsőoktatási intézményekben.

Ami Európát illeti, Ukrajna tavaly őszi csatlakozása óta valamennyi szomszédunk részese a Bolognai Folyamatnak, amelynek egyik fő célkitűzése az egységes európai felsőoktatási és kutatási térség kialakítása. Nagy változás az is, hogy Magyarország, Szlovákia és Szlovénia 2004-ben felvételt nyert az Európai Unióba, Románia 2007. évi csatlakozása további jelentős lépés. A Bolognai Folyamat és az EU-tagság minőségileg más távlatokat nyit meg, melyek je-

lentősen befolyásolhatják a határon túli magyar felsőoktatás és kutatás helyzetét. A hallgatók, oktatók és kutatók mobilitásának a jövőben adminisztratív gátja nem lesz, a lehetőségekkel mindenki élhet, aki az anyagi feltételeket biztosítani tudja. Érthető, hogy a piaci viszonyoknak egyre nagyobb szerepük lesz mind a felsőoktatás, mind a kutatás terén, versenyhelyzet alakul ki, csak azok az intézmények boldogulnak, amelyek korszerű, keresett ismereteket, tudományos eredményeket tudnak nyújtani.

2007-ben új hétéves fejlesztési időszak kezdődött az Európai Unióban, jelentős többletforrások válhatnak elérhetővé a felsőoktatás és a K+F számára. A határon átnyúló együttműködések keretében, valamint egyes tudományos együttműködési programok által is a nem EU-tag tagországok is részesülhetnek e forrásokból.

Más tényezők is hatást gyakorolnak a felsőoktatásra és a vele szorosan összefüggő K+F-re. Mindannyian tudjuk, hogy a Kárpát-medencei magyarság demográfiai előrejelzései nem túl biztatóak. A továbbiakban – talán a Vajdaság kivételével – nem érdemes a mennyiségi fejlesztésben gondolkodni, a meglévő intézményrendszerben kell az oktatás és a kutatás minőségét biztosítani. Nem potenciális munkanélkülieket kell képezni, hanem az európai fejlesztéspolitikai alapjait képező régiók fejlődéséhez hozzájárulni tudó, korszerű szakmai és informatikai ismeretekkel, nyelvtudással rendelkező értelmiséget. Ehhez meg kell ismerni az adott régiók területfejlesztési elképzeléseit. Csakis erre alapozható egyeztetett, összehangolt felsőoktatási és kutatási prioritások megfogalmazása az egyes régiókban, valamint össz-kárpát-medencei szinten – beleértve Magyarországot is.

Az elmúlt időszak változásai szükségessé teszik, hogy átgondoljuk a magyarság

jövőjét a Kárpát-medencében. *Demográfiai-munkaerőpiaci elemzésre alapuló összehangolt felsőoktatásra és kutatásra van szükség.* Csak így jöhet létre olyan korszerű szakmai ismeretekkel rendelkező értelmiség, melynek megléte a magyarlakta régiók fejlődésének záloga.

Mindez döntően szakmai csatornákon keresztül, a tudományos osztályok, a területi bizottságok közreműködésével, segítségével történhet. Fontos végiggondolni, hogy milyen szolgáltatásokat tud nyújtani az MTA a külső köztestületének, a határokon túl élő magyar tudósoknak, tudományos intézményeinek – illetve mit vár el, kér tőlük, s mindezekben milyen szerep hárulhat a regionális együttműködés potenciális letéteményeseire, a területi bizottságokra.

Természetesen szolgálnunk kell ezen túl a tengeren túli magyar kutatók és a Kárpát-medencei magyar tudományosság kapcsolatainak intenzívebbé tételét is; a nyugati másod- ill. harmadgenerációs magyar értelmiség számára más – sajátos – módon lehet és kell kapcsolatokat ajánlani, mint a környező országokban szülőföldjükön élő magyar kutatók számára. Mások az igények, mások a lehetőségek, így másnak kell lenni a közelítési módnak is. Kiemelt jelentőségű, hogy a távolabb élő magyar kutatók adekvát képet kapjanak a Kárpát-medencei eseményekről, az itteni magyar tudomá-

nyosság és felsőoktatás helyzetéről, törekvéseiről, illetve kapcsolatba kerülhessenek az itteni kollégákkal. Ezek az együttműködések szakmai csatornákon eddig is léteztek, a cél a kutatási együttműködések intenzívebbé tétele, súlypontjainak, prioritásainak kidolgozása.

Fentiekén túl ma már különös figyelmet kell fordítanunk a Kárpát-medence egyéb területéről Magyarországra települt, vagy hosszasan itt tartózkodó oktatók és kutatók szülőföldjükkel kapcsolatos ismereteinek – minden fél számára előnyt nyújtó – kiaknázására is.

Számos feladatunk van tehát, s ezek köre folyamatosan bővül. Ezúton is köszönjük a Debreceni Területi Bizottság segítségét a határon túli magyar tudományossággal való minél eredményesebb együttműködés megvalósítása terén, s kérjük minden kollégánk további segítségét abban, hogy a magyar-magyar kutatások integrációjával, a mai kor lehetőségeit ismerve, azokkal élve egyszerre szolgáljuk a tudomány fejlődését s a régiók gyarapodását, a magyar közösségek megmaradását.

Ehhez kérjük segítségüket, s kívánunk Önöknek, Önökkel további eredményes munkát.

Budapest, 2007. február 13.

Tarnóczy Mariann